

Nehéz idők

A Módszertani füzetektől a Börtönügyi Szemléig (2)

*„Tagadni múltat, mellet verve,
megbabonázva, térdepelve...”*
(*Ady Endre*)

Századunk sorsfordító viharainak tanúi közül keveseknek szabadott 1945-től közel ötven esztendeig a nyilvánosság előtt emlékezni. Sarokba kényszerítették a nagy nemzeti keserveket, az úgynevezett tömegtájékoztató eszközöket éber pártkatonák vigyázták. Az 56-os forradalmat követő években elsősorban a némaságra, bólogatásra, mellébeszélésre nevelték, kényszerítették a lakosságot, hogy a „köznek” ne legyen őszinte véleménye a magánéletben, még kevésbé a munkahelyeken, a társadalmi, politikai szervezetekben.

Ha napirendre kerültek fontosabb ügyek, szinte ontották a rádióban, tévében, újságokban a döntések magyarázatát. A félelmet bizonytalankodás, aztán közömbösség váltotta fel, mert a kádári akarat kézivezérlésű végrehajtói a „könnyűlovasságtól” a nehéztüzérségig bevetettek mindent. A cél eléréséhez leginkább az tűnt kézenfekvőnek, hogy nyomdatermékek özönét zúdítsák a munkásokra, a velük szövetséges parasztságra, és jócskán kapjanak szellemi táplálékot a különféle képpen gondolkodó értelmiségiek rétegei, a tanítóktól a tisztékig. Az MSZMP pártbizottsága 1969-es határozatát követően számtalan gyárban, vállalatnál adtak ki belső – üzemi – lapokat, és közvetlenül a

rendszer váltás előtt 1800 féle sajtótermék (28 napilap, 120 hetiújság, 1600-nál több folyóirat, időszaki periodika) látott napvilágot. A Magyar Újságírók Szövetsége ötezer-ötszáz tagot tartott nyilván: ennek háromnegyede volt rendszeresen dolgozó zsumaliszta.

Érdemes szemügyre venni a párt propagandistájának szerepét kevésbé (vagy másként) vállaló fővárosi és vidéki folyóiratok munkatársainak, szerkesztőinek tevékenységét, hiszen változó korlátok között mozoghattak, s feladataik is eltérők voltak. A Kortárs, az Új Írás, a Nagyvilág, a Szovjet Irodalom, a Mozgó Világ, a Valóság, a Látóhatár, a Kritika tevékenysége országos jellegűvé formálódott, versek, novellák, drámák, szociográfiák közlésével tükrözték a prózai, lírai, kritikai törekvéseket. Velük párhuzamosan vidéken is kiadtak „központi” irányítású, ám az adott tájegységhez sok tekintetben kötődő, úgymond művelődéspolitikai, társadalomtudományi szemléket. Az Alföld (Debrecen), a Jelenkor (Pécs), a Tiszatáj (Szeged), a Forrás (Kecskemét), az Életünk (Szombathely), a Napjaink (Miskolc), a Műhely (Győr), az Új Auróra (Békéscsaba), a Somogy (Kaposvár), a Dunatáj (Szekszárd), az Új Forrás (Tatabánya), a Jászkunság (Szolnok), a Palócföld (Nógrád megye) kiadói, a kéziratokat gondozók soha nem lehettek teljes jogú versenytársai az országos hatáskörű (terjesztésű) orgánumnoknak. Ám ne feled-

kezzünk meg arról se, hogy a cselekedeteiket vizsgálók tapasztalatait közzétenni akarók, az adott szakterületeken ténykedőkkel kapcsolatot tartani óhajtok is vágytak valamiféle fórumra, ezért a minisztériumok, pedagógusok, orvosok, vadászok, kertészek, hadtörténészek, barkácsolók, divatformálók, fotósok, ebtartók, filmesek, vallási felekezetek, nyelvészek, akadémikusok, társadalomtudósok és az egypártrendszerű hatalmat minduntalan igazolni szándékozók kikövetelték a maguk jussát: a História, Pártélet, Társadalmi Szemle, Vigília, Filmvilág jókora háalmazáshoz tartoztak az adott (szak)területen közérdeklődésre számot tartó véleményeket, előadások szövegeit tartalmazó „füzetek”, „szemlék”, „közlemények”. Ide sorolható az Igazságügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága negyedévenkénti kiadványa, a Módszertani füzetek, amelynek első száma 1982 októberében, még „könyomásként”, 75 oldalon, főleg az őrszolgálat témájával foglalkozva, tucatnyi szerző közreműködésével jelent meg. Nagy Tibor bv. vezérőrnagy a következőket fejtegette beköszöntőjében.

„Ismeretes, hogy a büntetés-végrehajtásnak nehéz gazdasági körülmények között kell végrehajtania megnövekedett feladatait. Ezt motiválják még az intézetek eltérő adottságai. A jogszabályok végrehajtásának útja sokféle lehet, hiszen két azonos fokú intézményben sem azonosak a körülmények, a célt tehát többféleképpen lehet megközelíteni. Éppen ezért szükség van a közös gondolkodásra, arra, hogy véleményt mondjunk bizonyos kérdésekről, vitatkozzunk róla, hogy kialakítsuk az egységes állásfoglalást. Széles körű vélemény- és tapasztalatcserére, a vélemények ütköztetésére és az előrehaladást szolgáló vitára biztatunk e kiadvány

keretei között. Természetesen nem a jogszabályok helyességét vagy megvalósíthatóságát akarjuk itt vitára bocsátani, de a végrehajtás legcélravezetőbb útjának és módjának megvalósítását az itt folyó vita keretében is szeretnénk elősegíteni.

A Módszertani füzetek évente négy alkalommal jelenik meg, minden, a büntetés-végrehajtásnál dolgozó vezető és beosztott egyaránt hozzájuthat. A kiadvány tehát valamennyiünk számára íródik, és ugyanakkor mindenki írhat bele, akinek olyan mondanivalója van, amely közérdeklődésre tarthat számot. Bárki hozzá szólhat, véleményt mondhat akár a füzetekben megjelent témáról, akár más fontos kérdésről. Ebben az esetben nem kell megtartani a szolgálati utat, a szerkesztőbizottság dönt arról, hogy a szóban forgó írás megjelenik-e vagy sem, és vállalja a teljes felelősséget.”

Nem véletlenül idéztünk hosszasan a terjedelmes szövegből. Ekkoriban láthatatlanul is komoly erők mozgolódtak az élet szinte valamennyi területén: engedély nélküli (szamizdat) sajtótermékek idegesítették a BM állambiztonsági szolgálatának nyomozóit, szociográfiák, riportok, dokumentumok tucatjaiban firtatták a politikai döntések fonákságainak súlyos következményeit (Ilyen gazdagok vagyunk?). Terítékre került a fiatal értelmiség helyzete (Arctalan vagy harctalan nemzeték!), a „második”, illetve „harmadik” gazdaság „kaparj, kurta, neked is jut” kérdésköre, vagy a „lophatsz, magyar, csak rajta ne kapjanak!” politikai engedékenységet sugalló témája, a lakótelepek, tanya sorsa, a gyermekgondozási segélyen levő anyák iszákossága, a csövesek számának gyarapodása, a „Beatrice-probléma”, a nemzethalál (Herder-jóslat) körül kialakuló eszmecsere-sorozat. Ismét fölérődtek a fejlett nyugati és a szocialis-

tanak nevezett országok közötti ellentétek okainak elemzése: életmód, erkölcs, bér, hátrányos helyzet, cigánykérdés, a „pártosság, népiesség, realizmus” társadalomtudományi szempontú értékelése.

Komoly zavar keletkezett a fejekben, növekedett a bűnözés, egyre kevésbé lehetett titkolni a „szzipus” kamaszok táborának növekedését, képtelenség volt gátat vetni a prostitúció terebélyesedésének. Hiába csukták zárt intézetbe a családjukra, környezetükre is veszélyes alkoholistákat, a szesz imádata nem csökkent, akadtak jócskán gyilkosok, rablók, tolvajok, fajtalankodók, nemi erőszakot elkövetők. Rohamosan növekedtek az igazságszolgáltatásra háruló feladatok, kezdve a felderítéstől a vádemelésig, a jogerős ítélet kimondásától a büntetés letöltéséig. Mind nehezebb feladat hárult az őrszolgálatra, mert a 8/1979. (IV. 30.) IM-rendeletben fogalmazottak Bv-szabályzatát külön szakutasítással módosították 1981-ben, majd 1982. július elsején, de megtették ezt jó néhányszor a későbbiekben is.

Amire hárultak az eligazítások naprakész feladatai? A Módszertani füzetek szerzői kezdetben, lévén többségükben intézményparancsnokok, illetve az őrszolgálati osztályok vezetői, szőrszálhasogató részletességgel sorolták a feladatok, köteleességeket, az utasítások értelmezéseit, a beosztottakkal kapcsolatos teendőket, hogy a jó szándékú gondoskodás ne tűnjön kivételezésnek. Figyelemre méltó vélemények követték egymást, de óhatatlanul is felmerül a kérdés, hogy a tudálékoskodó dolgozatok kikhez szóltak, hiszen a végrehajtásban közreműködő felügyelők nagyobbik százaléka nem rajongott az elméleti, az okosságot követelő „agytagításért”. A gyakorlat hívei voltak, nem véletlenül, mert a végletekig meghunyászkodó, a jogkövető magatartásával

büszkélkedő elitétől sem lehetett elvárni, hogy példamutatóan viselkedve folyamatosan kiérdemelje a teljes bizalmat. Bár az úgynevezett „differenciált” őrséssel összefüggő feladatok végrehajtásával kapcsolatos eligazításoknál főleg arra hívták fel a figyelmet, hogy az azonos végrehajtási fokozaton belül is lehet különbséget tenni, az egészséges gyanakvást fontosnak tartó örök általában legyintettek szinte mindenre, amit olvasni kellett.

A második számtól korszerű nyomda-technikával készültek a füzetek, „nevesítették” a szerkesztőbizottság tagjait, közülük néhányan rendszeresen publikáltak, érzékelhetően törekedtek arra, hogy ez a sajtótermék folyóirat jelleget kapjon. Kétségtelenül „intellektualizálódtak” a körülmények, a bévés előjárók (elsősorban a fiatalabbak) már felsőfokú végzettséggel rendelkeztek, és mind kevésbé tartotta őket cselekvési, magatartási gúzsban az 1956-ot követő esztendőök szellemisége.

A nyolcvanas évek elején, közepén kevésszer buktak felszínre a párt némely vezetőjének alkalmasságát megkérdőjelező vélemények, csak elvétve inogtak trónusok, de a „lengyel események” arra figyelmeztették a változástól rettegőket: „jobb félni, mint megijedni”. A fegyveres testületek rangsorában a büntetés-végrehajtás volt (maradt) leghátul, ide bármikor lehetett a Duna-parti „fehér ház”-ból, az MSZMP megyei bizottságaiból levitézlett elvtársakat „ejtőernyőztetni” – majd beletanulnak... –, és rájuk bizony számíthattak az eredmények összegzésekor, mert alkalmasint vigyázással gyöngítették a törvényességi követelményeket. (Vajon kik tették lehetővé, hogy az IM hajdani miniszterhelyettese, valamint a „holdudvarhoz” tartozók palotáit elítéltek építsék, tatarozzák?!)

A Módszertani füzeteket a mai „hályogkovács” tájékozatlan jóhiszeműségével lapozgatva, nehéz gyorsan tallóztatni, mert erőteljesen kívánczik annak latolgatása, miért is vélték fontosnak a „belső használatra” figyelmeztetést. Aki valaha is dolgozott 1948-tól a rendszerváltozás kezdetéig szerkesztőségben, azzal előfordulhatott, hogy közölték vele: „A téma – úgy – nem tartozik a nyilvánosságra...”

Mindezeket a hétköznapiak gyakorlatából ismervén, arra is emlékszem, hogy a MÚOSZ-iskola hallgatói közül mennyire „lógtak ki” magatartásukkal, vonalasságukkal, a Vörös Október Ruhagár tartós divatját szemléltető „odavezényelték”. Bár a lazább helyzetekben is sikeresen „vigyázták az elveket”, de a szájukat kevésbé. Elárulták, hogy az MSZMP határozataival, végrehajtási utasításaival kapcsolatos bárminemű cikk írása megtisztelő pártfeladat, netán burkolt jelzése az előléptetésnek, különösen akkor, ha a kiszemelt tollforgató buzgón magyarázta az elért eredményeket és az elkövetkezendő időszak feladatait. Különösen a „belső használatra” készült szemlék, füzetek munkatársaira hárult a szellemi zűrzavar tisztázása, mert az országos (megyei) napi-, heti-, havilapokban, a különféle szervezetek, szövetségek sajtótermékeiben nem utaltak elég célirányosan arra (mint az olvasható a XII. kongresszus határozataiban), hogy „A reakciós imperialista körök ideológiai és politikai fellazítási törekvései hazánkban is éreztetik hatásukat... felélenkült az ellenséges, illetve ellenzéki tevékenység... az emberek felfogásának és gondolkodásmódjának megzavarására irányuló törekvések eleve nagyobb sikerre számíthatnak...”

Dr. Markója Imre igazságügy-miniszter az 1983. évi országos vezetői értekezleten hívta fel a figyelmet a politikai ne-

velőmunka hatékonyabbá tételének fontosságára, és a Módszertani füzetekben 18 oldalnyi terjedelemben közölték beszédének szövegét. Ebben aztán lelhető minden: korbács és mézesmadzag, borúlátás és józanságot hirdető bizakodás, adatok a növekvő bűnözésről, figyelmeztetés, hogy a felelősségre vonáskor a „mit követett el” mérleglésénél legyen követelmény az is, hogy „ki és miért”... Nem véletlenül pólyálgatták finom szövegbe a tettesek személyének fontosságát, hiszen már nem lehetett „meggymagos” durvasággal rárontani a gyarapodni vágyókra, a gmk.-kat alapítókra. Az országban 1981-től 1983-ig 2151 gazdasági munkaközösséget és 306 polgári jogi társaságot jegyezték be a cégbíróságokon, de ugrásra készen figyelték a magánszektorban tevékenykedőket, mert tőlük nem várható a kommunizmus életmódjára való törekvés. Nem így az IM apparátusához tartozóktól.

„Dolgozóink többsége azonosult a párt politikájával, a szocialista építés céljaival, s e politikát és célokat mindennapi tevékenységével magas színvonalon támogatja. Ugyanakkor, elvértve bár, de észlelhetünk aggasztó jelenségeket is. Ilyen például az időnként megnyilvánuló politikai passzivitás, a labilitás fokozása egyes ideológiai és politikai jelenségek megítélésében, vagy az igénytelenség az iránt, hogy a szocialista építés gyakorlatával, az étellel jobban megismerkedjenek. Ezeknek az aggasztó jelenségeknek a felszámolásáért mindent meg kell tennünk, ha azt akarjuk, hogy tevékenységünk politikai és jogpolitikai szempontból is kifogástalan legyen.

Ennek annál is nagyobb jelentősége van, mivel jól tudjuk, hogy az igazságügyi apparátus munkássága a társadalom egészének formálására is kihat. A jogalkotó életviszonyokat szabályoz, magatar-

tásokat ösztönöz, enged vagy tilt, a jogalkalmazó pedig a szocialista állam törvényeinek megtartását kényszeríti ki, illetve e törvények tiszteletére nevel.”

A tollforgatásban némi jártasságot szerzett, vagy ehhez vonzódnó értelmesebb bévések ösztönösen is fölismerték, hogy szép feladat az elkötelezettség, ám amíg csak a békevágy és a 31 forintos napi díj biztos, ajánlatos figyelni a belső hangra: „Most ne foglalj állást!” Különösen az MSZMP tagsági igazolványával rendelkező fortélyosabbak tudták, hol a bátorság mezsgyéje, hogy a szerkesztőségi tevékenységbe invitált „külsősök” kiválasztása kádermunka, mert a nyilvánosság, úgymond, a negyedik hatalmi ághoz (törvényhozáshoz, végrehajtáshoz, bírósághoz) tartozik, noha ez az „uralom” sem a néptől származott. Hiába mentegőzték a közhelyé vált idézettel („Érted haragszom, nem ellened!”), a kínpadra tuszkoltaknak kevés vigasz volt, hogy olykor Sztálin is hangoztatta: „Ahol gyalulnak, ott hull a forgács is!” Nem lenne különösebb baj mindezekkel, csupán az időpont, hiszen 1983-tól egyre ritkábban illet önfaggató tipródások nélkül „áthidaló megoldásként” alkalmazni a politikai mellébeszélést, a népfrontos dekázgatást.

A Módszertani füzetek első évfolyamaiban az arculat- és útkeresés jegyében olyan szerkesztési szokásokat alkalmaztak, tartósítottak, amelyeket a két világháború közötti esztendőkből „csinosítottak” a *Nyugamál*, de ott tagozódnia kellett a verseknek, novelláknak, tanulmányoknak, könyvismertetéseknek, míg az Mf-nél az anyagok csoportosításával adagolták az olvasnivalót. Ezek nem a színvonaltalanságra utalnak, ilyesmit állítani túlzás lenne, mert jócskán találni műveszmezfuttatásokat, alaposan válogatták a Szemle rovatba szánt, a nemzetközi sajtó-

ban közölt cikkeket, de a beköszöntőben hirdetett viták következetesen kimaradtak. A több nézőpontot felsorakoztató véleménycserék helyett bírálatként közreadott lelkenedező „kritikai észrevételek” kaptak jobbára helyet. Nehezen hihető, hogy senki nem tartotta fontosnak a „ne csak az igazat, hanem a valódit” megfogalmazását!

Az Mf 1986/2. számának tartalomjegyzékéből idézek. Differenciálás a büntetés-végrehajtásban; A differenciálás sajátosságai a fiataloknál; A differenciálás néhány csoportdinamikai tapasztalata; Differenciálás a munkásfejlesztési koncepcióban; A munkáltatás differenciálásának néhány kérdése... és így tovább, még vagy ötször csupán azért, mert a Rendőrtiszti Főiskolán tartott előadás-sorozat, konferencia bevezetőjében *dr. Borics Gyula*, az IM államtitkára azt hangsúlyozta: „...maga a jog is igyekezett, igyekszik differenciálni. Természetesen ez nemcsak a szocialista jog privilégiuma, hiszen a burzsoá államok joga is differenciál. Mi azonban már a jogalkotás során tudatosan messzemenő differenciálásra törekszünk.” Nagy érdeklődés lehetett az ülésteremben, de mire gondolhatott a szövegeket szedő munkás?!

Közvetlenül az 56-os forradalom leverését követően, politikai megfontolásból megszervezték a Heti Híradó kiadását, szigorúan belső terjesztésre. Ez a bizonyos „Rabcájtung”, avagy „Bévénews” elsősorban az elitáltak újságja lett, lapszemlékkel, hangulatjelentésekkel, véleményekkel, de olvasták a személyi állományhoz tartozók is, tájékozódva a rájuk bízottak gondjairól. Három évtizeddel később, az Mf hasábjain *Turbók Attila* (a HH szerkesztője) és *dr. Farkas Tibor* (munkatárs) „emlékezett” a törekvése, eredményekre, kudarcokra, rövid váloga-

tást adva a megjelent riportokból, hogy a rabokat olyasmikről is tájékoztatták: mennyit eszik-iszik egy nap a főváros lakossága, mennyien érettségiznek sikeresen esztendőnként a szabadságvesztésüket töltők közül.

Az Mf tartalma, hangvétele ez idő tájtól valamicskét jó irányba térülgetett, de a „felszabadulás”, „marxizmus”, „elvtárs” kifejezés, az idegen szavak megmagyarázhatatlan gyakorisága (státustervek, mobilitási vágyak, objektivitás, szubjektivitás, koncepció, bázis, látencia, demoralizálódás, paraziták, statisztika, mortalitás, marginális, fiktív, aktív stb.) mellett előfordultak az egyébként színvonalas tanulmányokban is szándékos ferdítések, a tények elhallgatása(i). Egy helyütt például azt olvashatjuk: *„...1948-ban törölték a fegyelmi fenyítések köréből »az embert lealacsonyító, fizikai szenvedést okozó fenyítési eszközöket: a leláncolást, a lábbillincshasználatát«.* Az említett igazságügy-miniszteri utasítás az egyéb, fájdalmakat okozó szankciókról (billincsről, kényszeröltönyről) nem szólt. Azt sem lehet tudni, hogy a jogszabály mennyire valósult meg a gyakorlatban. A Belügyminisztérium felügyelete alá került büntetés-végrehajtási gyakorlatról vajmi kevés hozzáférhető ismeretforrásunk van. Az viszont közismert, hogy még a belügy égisze alatt kiadott, 1955-ös Bv-szabályzat mellőzött minden, fizikai fájdalomkozással járó fenyítést. Így több mint három évtizede jogilag megszűnt még a bv. fenyítési rendszerén belül is a testi jellegű szankció.”

A szerzőpáros az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán oktató adjunktusként (egyikük a büntetőeljárás jogi tan-székén), tehát szándékos csúsztatásnak vélhetjük ama érvelésüket, hogy nincsenek adatok a Rákosi-hatalomátvételt követő évekről, és 1955-ben eltörölték...

Hihetetlennek tartjuk „tájékozatlanságukat”, hiszen 1986-ban tucatnyi szamizdat közölte a márianosztrai, a gyűjtőbéli, a váci, a recski szenvedések történetét, azt, hogyan kötöttek gúzsba merő szórakozásból félholtra kínzott embereket. A testi fenytés 1955-öt követő megszűnése is ehhez hasonlatos szépítgetés, mert rengetegen tanúskodhatnának az ellenkezőjéről, kezdve az „események” résztvevőivel szembeni durvaságoktól a „téveszmés” politikai kegyetlen ütlegeléséig; még 1988-ban is jelentek meg ilyesféléről híradások.

De váltsunk lépést! Közeledett (rohamléptekkel) a rendszervált(oz)ás, más lett az Mf szerkesztőbizottságának elnöke, bővült a tagok száma, új szerzők jelentkeztek, az értelmiséghez tartozás ismérve lett, hogy tanulmányaikat hovatovább csak az Idegen szavak és kifejezések szótára segítségével „silabizálhatták” a véleményekre valamiért kíváncsiak. Kevésbé ismert kifejezések kerültek „forgalomba” a szegénység (depriváció), a cigánybűnözés (relatív specifikus kultúra, roma populáció, spontán diszkrimináció, kontrollhipotézis), a fiatalkorúak jogellenes tevékenységei (pszichés agresszivitás, frusztráció, tendencia) kapcsán. Az, hogy kriminálpedagógus, etnikum, mechanizmus, intenzitás hovatovább fel sem tűnt az előfizetőknek, hozzászoktak, különösen a konferenciákra meghívottak, hiszen ott örökzöld témaként szerepelt az adaptáció problémája.

Nem hergelhet minket a gonoszkodás, pusztán azt érzékeltetjük, hogy egy belső használatra készült, a személyi állományhoz tartozók mindegyikének szánt folyóirathoz küldött bármiféle témájú, terjedelmű „anyagból” miért nem gyomlálgatták következetesen az efféle jövevényszavakat, miért nem keresték helyettük a ro-

konértelműeket, ha úgy tetszik, a többségnek is érthető „szinonímákat”. Miért nem alkalmaztak már a kezdetektől olyan olvasószerkesztőt, aki megértette, érezte, mekkora kötelességet ró valamennyi tollforgatóra, honatyára, közéleti szerepet vállaló szónokra az a költői parancs: „Nyelvében él a nemzet!” Lehet tréfálkozni a „lám csak, mennyire művelt vagyok” kártékonyságán, netán mentegethetők is a szerzők azzal, hogy a felsőfokú tanintézményekben beléjük itatódtak a hétköznapi beszédben is használt kifejezések, ám az Mf 1989/4. számában nyomdafestéket kapottra nincs magyarázat. „A klinikai orientációjú korrekciós adaptációk...” Ilyesmikre mondják pestiesen, hogy nem semmi, de a nehéz idők még nem értek véget, noha 1990-ben minden különösebb búcsúzkodás nélkül „elhuny” az Mf, és jogutódjaként a Börtönügyi Szemle lett az IM BVOP negyedévenként (még mindig belső használatra) megjelenő kiadványa. A második számtól dr. Tari Ferenc vette át a szerkesztőbizottság elnöke tisztét.

Jó ideig nem történt látványos változás, hacsak azt nem tekintjük annak, hogy teljesen elmaradtak a politikai eszme-futatások, helyükre egyértelműen szakirányú tanulmányok kerültek. Ne találgassuk, hogy a még helyükön maradt szerkesztőbizottsági tagok merrefelé nézegettek a kétségtelenül hínáros hónapokban, azt látva, tapasztalva, hogy a korábbiaktól jelentősen eltérő szokásokkal neveznek ki egyeseket, másokat háttérbe szorítanak, nyugdíjaznak, és némelyek magabiztosan tömnek előre az ismeretlenségből. Folyóiratot nehéz úgy kézben tartani, hogy hátra, előre, oldalra nézegetve kell latolgatni, mit szólnak hozzá a régiek, mennyire vélik korszerűnek a másként cselekedni, gondolkodni akarók, illetve a többpárt-

rendszerű, ám demokratikus kormány valahová, valamiért hirtelen elkötelezettjei.

Az összességében egy évfolyam be-kötött négy példányát lapozgatva mindinkább érezhető a „szélárnyék” türelmetlen nyugalma, hogy majdan „melyik út vezet Budára”, de az 1991/4. szám utolsóoldalti oldalán közölt soron kívüli előléptetések kedvezményezettjeinek névsora már jelezte a „nem zörög a haraszt” várható következményeit. És lőn, a XI/1. szám, 1992 tavaszán vadonatúj köntösben hagyta el a nyomdát (a borítótól a betűtípusokig, a tördelésig), eddig ismeretlen szerzők, köztük civilek kaptak helyet az immáron bárki által előfizethető sajtótermék hasábjain. Csupán a formátum maradt, de az átlagosan 80-100 oldalnyi terjedelem rovataiban érzékletesen tükröződött a tudatosság, valamint üdítően „magyarították” a szövegeket, de azért maradtak jócskán az angolból, németből, latinból, franciából örökbe fogadott szavak. Semmi nem lehet tökéletes, és nem elég akarni, változtatni kell!

Nem oly könnyű emlékezni, különösen egyedül nehéz: dr. Farkas Tibor, a BSz és a BÚ főszerkesztője, a Bv. Sajtóirodájának vezetője „testközelből” látta 1982 októberétől a hogyanokat, miérteket, ám gyakorta hallgatja el látható udvariasságból a válaszokat. Ez érthető is, hiszen 1992-ig nem tartozott az irányítók szűk köréhez, viszont „belsőként” szerzett tapasztalatokat arról, hogyan lett a Módszertani füzetek című folyóiratból Börtönügyi Szemle, és azt sem feledte: miért lehetett két évvel később első számú vezetője a BVOP szakmai periodikájának, illetve hetilapjának.

– A Büntetés-végrehajtási Szemle 1962-ben szűnt meg, azzal fejezvéen be az

1957-től tartó „működését”, hogy az MSZMP novemberi VIII. kongresszusán eldicsekedtek a „szocializmus alapjainak lerakása”-val, ám figyelmeztettek az osztályharc további létezésére. Aztán kerekén két évtizedes csönd következett, nem formálták semmiféle nyomtatott tájékoztatókkal az állomány szemléletét, nem áramoltatták az olvasható információkat, de az MSZMP XIII. kongresszusán ismét téma lett, hogy az igazságügyi szervekre háruló feladatok maradéktalan végrehajtásához elengedhetetlenül fontos a rendeletek, utasítások, intézkedések közzététele, lehetőséget teremtve a tapasztalat- és véleménycserékre. Ezért indult a Módszertani füzetek kiadvány?!

– Elég pontos összefoglalása az előzményeknek, mégsem tükrözi a teljes valóságot, mert a közvetlen előzményekhez tartozik, hogy akkoriban mindahány minisztériumnak volt szakmai sajtóterméke a könyvostostól a tökéletes nyomdatermékig. Az IM-ben 1981 decemberében látott napvilágot a Jogpolitika, és az Igazságügyi Közlöny büntetés-végrehajtási mellékletei is azt az igényt szolgálták, hogy az állományhoz tartozók az új Btk. megjelenését követően egységesen értelmezzék a bv. előtt álló feladatokat. Első lépésként ügyelni kellett arra, hogy kizárólag „Belső használatra”, kézirat gyanánt adják közre a rendeleteket, hiszen akkor nem fontos mindenféle engedélyeket beszerezni, mások a sajtórendészeti szabályok. Jómagam és a most velem lévő, de az indulást követő esztendőkből még kívül rekesztett szerkesztőtársaimmal csak láttuk az Mf.-fel kapcsolatos teendőkkel megbízottak küzdelmeit.

– *Hadd mondjam, hogy felkészültem a beszélgetésre, nem pusztán kíváncsiságból, sokkal inkább azért, mert lényegesnek tartom a tárgyilagos kérdéseket, és*

alkalmasint szívesen vitatkozom. Röviden az indulás okairól! Az 1979-ben hatályba lépett Btk.-hoz kapcsolódó bévés jogszabályokat sokáig nem értelmezték azonosan az ország 29 börtönében, fegyházában, hiszen sok függött a parancsnoktól, az elítéltek összetételétől, az adott környék gazdasági helyzetétől, a személyi állomány életkorától, iskolai végzettségétől stb. Hogyan egyeztethették a hozzáférhetőlegesen azonos módszereket, a hatékonysághoz szükséges folyamatos cselekedeteket?

– Némelyek fölismerték az elfoglaltság nélküli vizsgálódás fontosságát és ez részben azzal volt magyarázható, hogy mind többen rendelkeztek egyetemi, főiskolai végzettséggel, gyarapodtak a fiatal diplomások, a kritikai véleményüket (is) hangoztatók. Ha megnézzük az Mf-ben publikáló szerzők beosztását, rendfokozatát, látható, hogy igen sok közöttük a nevelési feladatokkal foglalkozó, frissiben doktorált tiszt, bár a szerkesztőbizottság tagjai között jobbra régebbi neveltetésű emberek, többnyire férfiak kaptak helyet.

– *Vajon mennyi gond lehetett a kéziratok javítgatásával, hiszen a tanulmányok, észrevételek, javaslatok fogalmazásához napjainkban sem elegendő az adott szakterület magas szintű ismerete?!*

– Fogalmam sincs, illetve sietősen elnézést kérve a hajdani szerkesztő kollégáktól, mégiscsak annyit, hogy akadt egy, évekig pozíciójában maradt hölgy, aki összegyűjtve a kapott, küldött anyagokat, napokra távolmaradt és az első oldaltól az utolsóig átfogalmazta az egészet. Szakmailag, stílárisan elfogadhatóvá tette az Mf-eket, csupán a szerzők nehezen ismerték föl a munkáikat. Mentségéül említem, hogy azokban az időkben még innét-onnét odaszóltak: küldenek valamit a következő számhoz, vagy szükség van helyre,

mert néhány megjelenés kell a disszertáció elfogadtatásához, az előléptetéshez, kinevezéshez, netán a főtisztek baráta, ismerősei akarták csillogtatni tollforgatói tehetségüket. Ebből adódott az a mostanság is olykor létező jelenség, hogy egymásnak üzengetnek a bv. valamelyik területén tüsténkedők, hiszen a testülettől teljesen független külsősök száma kevés. Hosszasan lehetne magyarázni, elemezni az okokat, de röviden annyit: ebben a rezsimektől függetlenül zárt világban fontos a fegyelem, a szenzációhajhászást mellőzni képes fölkészültség, az adott ígéretek be- és megtartása.

– *Ne folytassuk: oldalakat megtölthetnének a sokakat távol tartó követelmények. Maradjunk a nyolcvanas esztendő végénél, amikor előzetes tájékoztatás nélkül, még mindig belső használatra, de részben megváltozott szerkesztőbizottsági tagokkal látott napvilágot 1990 januárjától a Börtönügyi Szemle. Miért nem közölték a „címváltoztatás”-sal kapcsolatos érveket?*

– Feltehetőleg ezzel akarták érzékeltetni a „jogfolytonosságot”, noha ennek ellentmond, hogy a rendszerváltozásra való készülődés idején sokan nyugdíjba mentek, nem vállalták a „lépésváltás” követelményeit. A BSz következő két évfolyamában is nyomon követhető az útkeresés, a helyezkedés szándéka, de ez nem véletlen, hiszen valahonnét-valahová menetelni korábbi megrögzöttséggel, de a változtatni akarás bizonytalankodó igényével nem volt könnyű. Ezt ismertük fel néhányan: Ács Jenő, a Heti Híradó évtizedeken át munkatársa, Turbók Attila, az átmeneti időszakban rendet tartó „névtelen” szerkesztő és jómagam. Megpályáztuk mind a Sajtóiroda, mind a BSz, mind az utcán is árusításra kerülő BörtönÚjság működtetésével, kiadásával kapcsolatos teendőik végzését.

– *Valóban, de az 1992/1. szám impresszumában az olvasható, hogy a XI. évfolyam, 1. szám, és szintén nincs magyarázat a látványos változásokra, miszerint a szerkesztőbizottság korábbi tagjai rovatvezetők lettek, mások léptek helyükbe, új lett a nyomda, megváltozott a borító, a tördelés, nem is említve az új szerepeket: dr. Farkas Tibor főszerkesztő, Turbók Attila szerkesztő...*

– A vélemény- és a módszertani tapasztalatok cseréjének szükségessége alig változott, de tágabbra nyitottuk a külsősök befogadhatóságának határait. Helyet adun disputákra hajlandó jogászoknak, hivatásos pártfogóknak, papoknak, szociográfusoknak, újságíróknak, és megtehetjük, hogy válogatunk a kéziratokban, bár arról sem hallgathatok: komoly a lemorzsolódás. Elég rápillantani az „E számunk szerzői” bekeretezett lajstromára: 1992-től napjainkig jócskán távoztak megbecsült munkatársak. Ez ugyan érthető, hiszen elég nagy a mozgás a „szakmában”, mindig akadnak jelentkezők, viszont tapasztalható az a régi beidegződés, hogy a főnök engedélye, hozzájárulása nélkül kockázatos lehet a „más irányú tevékenység”, noha nem kötelező a szolgálati út betartása. Gond továbbá a kudarctól való félelem. Híre kelhet szűkebb-tágabb környezetben az elutasításnak, vagy a felkérés arra, hogy a szerző dolgozza át a beküldött anyagot. Mi nem törekszünk „arc-talanításra”, csupán a legszükségesebb javításokat végezzük, vagy visszaadjuk a kéziratot. Szerencsére nincsenek komolyan veendő tabuk, még kevésbé fölülről kapott utasítások, tiltások, kérések, hogy ennek-annak a „futtatása” parancs.

– Az elmúlt hat évben elértük azt, hogy a bévés szakembereknek rangot jelent a folyóiratban való megjelenés, a tudományos fokozatokat elérők közül számosan

hivatkozhattak itteni publikációra. Ugyanakkor a Műhely és Tapasztalatcse-re rovatunkban közölt írások az intézetekben dolgozó tiszteknek is módszertani, elméleti kapaszkodókat adnak gyakorlati munkájukhoz.

Lépésváltás

A BSz történetének jelentős „lépésváltása” az 1993/1. szám megjelenésével vette kezdetét, és nem csupán a rovatok kialakításával, a hasábok, betűtípusok módosításával, a belső használatra megjelenés eltörlésével. Ám a formás küllemű folyóirat (új borító, stb.) sem mentesülhetett teljes mértékben ama kötelezettségek „végrehajtásától”, hogy felelősséggel tartoznak az IM-nek, de legfőképpen a BVOP-nak, hiszen elsősorban továbbra is a belső tájékoztatás feladatát kell (ha másképpen is) vállalniuk. A valahová, miként tartozás útkeresését jelentősen befolyásolta, hogy 35 év után a szintén belső terjesztésű Heti Híradó helyébe az országos terjesztésű, bárki által megvásárolható BörtönÚjság lépett, és ez a „nyitottság” alapjaiban másította meg a szerkesztő(ségek) tevékenységét.

Ez az esztendő a békesség, a nyugalom keresésével múltott, latolgatva a Btk. átfogalmazásának következményeit, mert a józan mérlegelés mellett előtüremkedett a tiltakozás, miszerint az 1978. évi IV. törvény nem a pártállam szörnyszülőtte, és a „szocialista büntetőjogalkotás” sem a közép-kelet-európai országokban létezett politikai megnyomorítottságok következménye! Szükséges volt erről beszélni a rendszerváltozást követő harmadik évben: a halálbüntetés alkotmányellenessé nyilvánítása, az emberi jogok (Human Rights) elfogadása, az elítéltek szabad vallásgyakorlása és megannyi más szövegszerű, illetve végrehajtási szabály ér-

vényesülésének tudomásulvétele után. A Szemle főleg arra törekedett, hogy valamicskét tükrözze a nyugat-európai gondolkodást, bár nem hirdethette fennhangon a különbségeket, hiszen a célkitűzések megvalósításához pénz kellett, de honnét!

Ám ahhoz, hogy a bv. fejlődésének az új törvényben előírt szabályai állami akaratot fejezzenek ki, és azokat megértsék a tegnapi végrehajtók is (pl.: a helyes arányt!), szövetségességre volt szükség. Kik legyenek azok? A két régi-új sajtótermék tollforgató munkatársaikból néhányan letették a pennát, vagy mozdítottak „köpönyegen”, de sokáig ott motoszkált a tanulmányok, vélemények válogatásakor, hogy a közlésre szánt dolgozatoknál a szerző személye, netán a „Mit tehetünk ilyenkor?” rábólintás került a mérleg serpenyőjébe. Ami azt illeti, (1994 tájékatól) már nem vélték fontosnak a finomkodó véleményeket, hanem közreadták: a fizikailag, lelkileg nehéz (vészhelyzetes) feladatokat kellő társadalmi, anyagi megbeccsülés híján, a létminimum környékén élő, szabadidejükben túlmunkára kényyszerülő, fáradt fegyőrök végzik, teljesíthetetlen kívánalmak, elégtelen feltételek középette.

Az átalakulás időszerűségét, fontosságát hangoztatók kitértek arra is, milyen következményei lehetnek a tartósan állami tulajdonban maradó vagyton kezeléséről és hasznosításáról szóló 1992. évi LIII. törvény alapján a bv. vállalatok kft.-vé alakításáról szóló határozatnak, amely éppen tucatnyi vállalatot, gyárat, célgazdaságot érint Sopronkőhidától Annamajorig. A korszerű elképzelések jogi kereteinek anyagi adottságai tekintve komoly bukások fenyegették azokat, akik a végrehajtást illetően ábrándokat kergettek, de a „milyen börtönrezsimit?” kérdését faggaa-

tók is nehéz helyzetbe kerültek, hiszen az „Életet kell adni a normaszövegnek!” parancsot eltérően hajthatták csak végre 1993-ban az ország 33 bv. intézetének 3124 zárkájában fogva tartott 16 ezer elítélttel. A BSz szerkesztői megkísérelték a lehetetlent!

Szerencsénk volt, mert időközben megjelentek az angolul, németül, franciául beszélő, felsőfokú diplomával rendelkező tisztek, akik megértették, hogy ebben a dologházban csillagosként tevékenykedni több, mint szolgálat: hivatás! De a gyökeres változtatásra újjak fölszerelésére viszont nincs korlátlan lehetőség, még a pályaelhagyók pótlása is nehéz: összességében 1993. december 31-én 1304 tisztt, 4511 tiszthelyettes, 975 közalkalmazott (6790 fő) léte függött az állomány sorsáról döntő intézkedésektől. Az elbocsátások, kilépések, fegyelmi ügyek okairól ritkán közöltek adatokat, de ez érthető is, mert az egészhez viszonyítva 5 százalékot sem ért el a számuk.

Nem szívesen, ugyanakkor illő tisztelettel, a kívülről, távolról vizsgálgatók tárgyilagosságával szükséges említést

tenni a rezsimváltások esélyeit latolgatók szorongásairól, hogy az „Ibis ad cruce[m]” „Mégy a keresztre!” veszélye mennyire fenyegette a BSz szerkesztőit, szerzőit, netán a kiadót is. Persze ebből az 1994 utáni kormány alig szándékozott valami hasznot csiholni, mert erre a szakterületre vezényelhető emberekben ők sem dúskáltak. Az igazságügyi tárca vezetője, dr. Vastagh Pál a BSz 1995/1. számában közölt eszme-futtatásában a tapasztalat jogászok nyugalomával söpörte szőnyeg alá az alkotmányozási kérdéseket, jelezve, miként lehet a hatalmat korlátozni hatalommal! (Montesquieu).

Ha valaki venné a fáradságot, hogy egy úgynevezett repertóriumban összegyezze az Mf és a BSz évfolyamainak szerzőit, tartalomjegyzékét (15 év után illendő), nemcsak az jutna eszébe, hogy fölbukkanhatnak okos gondolatokkal jelentkező diplomások, de a kellő tapasztalatok nélküli bévés értelmiségieknek Vergilius figyelmeztetését lehetne tanácsként adni: „A bűn táplálója a titok!”

Hajnal László Gábor